

Reflecții asupra evoluției istorice, a rolului și viitorului Academiei de Științe

Gheorghe Duca*

Membru de onoare al Academiei Române

Motto:

Academia nu este doar locul unde învățăm ceea ce știm, ci unde descoperim ceea ce putem deveni.

Academia lui Platon. Originea conceptului de Academie

Academiile de științe au jucat un rol esențial în dezvoltarea cunoașterii și progresul umanității. De la primele discuții filosofice din școala lui Platon până la complexitatea academiilor moderne, aceste instituții au evoluat continuu pentru a se adapta unei lumi în permanentă schimbare. În acest context, este crucial să înțelegem originile, funcțiile și transformările acestor instituții, precum și modul în care pot continua să influențeze viitorul cunoașterii, fără a încerca mereu să le modificăm sau să le „reformăm” radical.

Originea conceptului de „academie” își are rădăcinile în Grecia Antică, mai precis în Academia lui Platon, fondată în anul 385 î.e.n. Aceasta a fost o instituție de învățământ superior și filosofie, situată într-o grădină dedicată eroului mitologic Akademos, de unde și-a primit numele. Academia lui Platon a fost mai mult decât o școală, a fost un loc de dezbateri filosofice și de dezvoltare a ideilor care au avut un impact profund asupra gândirii din întreg spațiul european.

Platon a fondat Academia cu scopul de a educa tinerii atenieni în domenii variate, dar cu o concentrare specială pe filosofie, matematică, politică și etică. Aici, elevii săi au fost îndrumați să gândească critic și să caute adevărul prin dialog și raționament. Metoda socratică, care implică între-

bări și răspunsuri pentru a explora idei complexe, a fost centrală în pedagogia Academiei. În acest mediu intelectual fertil, Platon și discipolii săi au discutat despre natură, suflet, justiție și structura ideală a societății, influențând generații de gânditori și fundamentând bazele filosofiei occidentale.

Academia lui Platon a fost activă timp de aproape 900 de ani, până când a fost închisă în anul 529 e.n. de către împăratul roman Iustinian, care considera filosofia păgână o amenințare la adresa creștinismului. Deși Academia a fost distrusă fizic, moștenirea sa a continuat să influențeze gândirea europeană prin lucrările discipolilor lui Platon, cum ar fi Aristotel, care a fondat la rândul său propria școală filosofică, Liceul.

Evoluția Academiei de Științe în epoca modernă

De la Academia lui Platon, făcând un salt peste epoca „evului mediu întunecat” conceptul de academie a evoluat semnificativ. În perioada Renașterii, academiile de științe au început să apară ca instituții dedicate exclusiv studiului și avansării cunoașterii științifice. Prima astfel de academie a fost Academia dei Lincei, fondată la Roma în 1603, urmată de alte academii europene precum Societatea Regală din Londra (1662), Academia Franceză de Științe (1666), Academia de Științe Prusacă sau din Berlin (1700), Academia Rusă de Științe (1724) și Academia Română (1866).

Aceste academii erau constituite inițial din grupuri de savanți care se întâlneau periodic pentru a discuta și a împărtăși idei. Cu timpul ele au devenit organizații formale recunoscute de stat, având

*Președinte al Academiei de Științe a Moldovei în perioada 2004–2018

roluri esențiale în promovarea științei și protejarea cercetărilor academice. În secolele XVII–XIX, academiile de științe au început să fie privite ca autorități în domeniul științific, oferind consultanță guvernelor și influențând politicile naționale în ceea ce privește cercetarea și educația.

Tipologia modernă a Academiilor de Științe

În septembrie 2008, la Chișinău, a avut loc Conferința internațională „Politici în domeniul științei și educației”, un eveniment de amploare, care a reunit miniștri ai Educației și Științei, președinți ai Academiilor de Științe din Europa Centrală și de Sud-Est, Caucaz, Balcani, CSI și Țările Baltice. La conferință au participat 74 de reprezentanți din 24 de țări și nouă organizații internaționale. Forumul a fost organizat de Academia de Științe a Moldovei în colaborare cu Oficiul UNESCO, Fondul SUA pentru Cercetări Civile, Inițiativa Central Europeană și Fondul pentru Cercetări Globale. Acest eveniment a marcat, pentru prima dată, întrunirea factorilor decizionali și a experților din domeniile educației și științei, reprezentând aceste regiuni distincte, într-un format unitar. În cadrul conferinței, a fost creat un grup de experți care au apreciat evoluția academiilor de științe de-a lungul timpului. Aceștia au dedus că, în era modernă, academiile de științe pot fi clasificate în trei categorii principale, fiecare având un rol distinct în societate:

1. *Societăți de cunoaștere – axate pe acumularea și diseminarea cunoștințelor științifice.*

2. *Consultanți pentru societate – având rolul de a oferi expertiză și consiliere guvernelor și publicului larg.*

3. *Gestionari ai cercetării – responsabili pentru administrarea și promovarea cercetării științifice.*

Această clasificare reflectă diversitatea funcțiilor pe care academiile de științe le îndeplinesc în cadrul societăților moderne.

Societățile de cunoaștere continuă tradiția inițiată de Platon reprezentând instituții onorifice dedicate promovării excelenței științifice. Aceste academii sunt constituite din savanți cu renume, desemnați în baza realizărilor lor științifice. Funcțiile *Societăților de cunoaștere* includ diseminarea cunoștințelor prin publicații și manifestări științifi-

ce, protejarea independenței cercetării și recunoașterea celor mai importanți contributory ai științei. De exemplu, Academia Franceză de Științe, fondată în 1666, a fost inițial o societate de cunoaștere și a jucat un rol esențial în dezvoltarea științei moderne. Academia Română inițial a fost denumită „Societatea Literară Română” și avea ca scop principal cultivarea limbii române și elaborarea unui dicționar și a unei gramatici a limbii române.

Academiile de tip *Consultant pentru societate* au apărut în special în Statele Unite, unde au fost create pentru a oferi consultanță guvernului și altor instituții publice. Aceste academii sunt implicate activ în formularea politicilor publice și în rezolvarea problemelor sociale prin cercetare aplicată. De exemplu: Academia Națională de Științe din Statele Unite oferă expertiză guvernului federal și altor organisme în domenii precum sănătatea publică, securitatea națională și mediul ambiant.

Academiile de tip *Gestionar al cercetării* combină funcțiile celor două tipuri anterioare dar se concentrează pe administrarea și organizarea cercetărilor științifice la nivel național. Aceste academii sunt responsabile pentru alocarea fondurilor destinate cercetării științifice, coordonarea proiectelor de cercetare și evaluarea rezultatelor. De exemplu: în prezent Academia Română joacă un rol central în coordonarea cercetării științifice din România, având un impact major asupra direcțiilor strategice de cercetare ale țării. Institutele de cercetare afiliate acestora sunt recunoscute pe plan internațional pentru contribuțiile lor semnificative în avansarea cunoașterii și dezvoltarea inovațiilor, constituind un model de succes pentru alte instituții academice din Europa.

Această structură integrată a Academiei Române promovează excelența științifică. Concomitent, reușește să îmbine cercetarea cu valorile naționale, creând o sinergie care contribuie la progresul general al societății. Academia Română servește drept exemplu prin modul în care a reușit să adune sub aceeași umbrelă cercetători de excelență, să direcționeze resursele într-un mod eficient și să influențeze în mod pozitiv politica științifică a României.

Pentru Academia de Științe a Moldovei, lecțiile oferite de Academia Română sunt extrem de valoroase. Un exemplu elocvent îl reprezintă

modul în care se poate asigura o coordonare eficientă a cercetării la nivel național, integrând inițiativele locale cu cele internaționale. De asemenea, modelul românesc demonstrează importanța menținerii unui echilibru între promovarea excelenței academice și conservarea identității culturale, elemente esențiale pentru dezvoltarea unei societăți moderne și prospere.

Principiul Haldane și autonomia cercetării

Un aspect central al funcționării academiilor de științe este relația lor cu guvernele naționale. În Marea Britanie această relație este reglementată de Principiul Haldane, care susține că deciziile privind alocarea fondurilor de cercetare ar trebui să fie luate de cercetători, nu de politicieni. Acest principiu a fost introdus la începutul secolului al XX-lea și a fost fundamentat pe ideea că cercetarea științifică trebuie să rămână independentă de influențele politice pentru a asigura progresul obiectiv al cunoașterii. Cu toate acestea, aplicarea Principiului Haldane a suferit modificări de-a lungul timpului, mai ales după Raportul Rothschild din 1970, care a permis guvernului britanic să preia o parte din controlul asupra finanțării cercetării. În ciuda acestor schimbări, autonomia cercetării rămâne un principiu esențial în multe academii de științe din întreaga lume, inclusiv în Republica Moldova, unde se insistă asupra păstrării independenței academice.

Viitorul Academiilor de Științe

Academiile de științe au trecut prin transformări majore de-a lungul istoriei, misiunea lor fundamentală rămânând aceeași: promovarea cunoașterii și susținerea cercetării științifice. Într-o lume din ce în ce mai complexă și interconectată, rolul acestor instituții devine din ce în ce mai important. Pentru a răspunde provocărilor contemporane, academiile de științe trebuie să-și continue parcursul său evolutiv adaptându-se la noile realități economice, politice și sociale.

Reformele adecvate pentru Academiile de Științe constituie un pas esențial în dezvoltarea lor continuă. Este important ca aceste schimbări să fie inițiate doar după o consultare amplă și directă cu membrii academiilor, implicându-i

activ în procesul decizional. Această abordare asigură faptul că reformele vor fi nu doar eficiente ci și profund relevante și perfect adaptate nevoilor reale ale comunității academice.

Prin ajustarea structurilor și procedurilor sale este necesar ca Academia să reprezinte în continuare pilonul fundamental al cercetării și inovării, contribuind la dezvoltarea științei și educației în plan național și internațional. Astfel, academiile de științe din întreaga lume, dețin potențialul de a influența pozitiv viitorul, asigurându-se că știința rămâne un domeniu central al progresului uman.

Referințe bibliografice:

1. Academia Română, *Istoria Academiei Române. 1866-1966*, Editura Academiei Române, București, 1966.
2. Platon, *Dialogurile*, Editura Științifică, București, 1968.
3. Nicholas H. Steneck, *The Origins of Modern Science in the Middle Ages*, The University of Chicago Press, Chicago, 1976.
4. Iustinian, „Decretul de închidere a școlilor filosofice”, în *Corpus Iuris Civilis*, Editura Academiei, București, 1982.
5. Joseph Ben-David, *Centers of Learning: Britain, France, Germany, United States*, Transaction Publishers, New Brunswick, 1992.
6. Aristotel, *Metafizica*, Editura Univers Enciclopedic, București, 1998.
7. Philip Mirowski, *Science-Mart: Privatizing American Science*, Harvard University Press, Cambridge, 2011.
8. Lucian Boia, *Istorie și mit în conștiința românească*, Editura Humanitas, București, 2012.
9. Gheorghe Duca, *Rolul Academiilor de Științe în Europa de Est*, Revista Akademos, nr. 4, Chișinău, 2016.
10. Gheorghe Duca, *La interfața timpurilor*, Chișinău: Știința, 2016.
11. Gheorghe Duca, Ioan-Aurel Pop, *Uniți prin știință. Ediție dedicată Centenarului Unirii*, București-Cluj Napoca-Chișinău, 2018.
12. Gheorghe Duca, *Contribuții la societatea bazată pe cunoaștere (Knowledge Society)*, Chișinău: Î.E.P. Știința, 2007.
13. Gheorghe Duca, *O viață consacrată științei*, Iași: Tipografia Moldova, 2024.